
Székely György

A KISGYEREK SPONTÁN VALLÁSOSÁGA

A kisgyerek érzékelése sok tekintetben eltér a felnőttétől. Odaadása, befogadó figyelme teljesebb, csodálkozva érzékel, és minthogy az érzékelő világ fogalmilag még nem annyira strukturált, mint a felnőtté, az érzékelés sokkal inkább érzés-színezetű: az érzékelésen átűt az érzékelt világ akarati-érző sugárzása. Ez alakul az érzékelő gyermekben érző-akarati minőségekké, melyek nem szubjektív emóciók, nem emlékezetből, vagy asszociációként hívódnak elő, hanem a dolgok valódi és érezhető saját létével azonosak.

A kisgyerekekben a születés pillanatától kezdve erők válnak szabaddá az organizmusból (főleg a fej-rendszerből, melynek csupán legfőbb lokalizáltsága maga a fej, de kiterjed lényegében az egész testre), élet- és érzéserők, melyek felszabadulásuk előtt a biológiai életet és annak vezérlését - az érzékelés szerint - szolgálják. Felszabadulva kezdeti feladatuk alól intelligencia-erőként működnek; lehetővé teszik a kisgyerek "tanulását" és taníthatóságát. Az érzékelhető világ a szabad erők útján hat az organizmusra, és a kisgyerek lelki-szellemi lényére. Az organizmusra azért terjed ki ez a hatás, mert az első években az erők felszabadulása még nem teljes: ami velük történik, még erősen visszahat a biológiai életre, amelyből az erők többé-kevésbé (de még nem teljesen) kiszakadtak. Azt is mondhatjuk, hogy az Én, mely mintegy 2-3 éves korig még nem azonosult a testtel (- még nem *költözött belé* -, aminek jele, hogy a beszélő instancia a testi jelenségről második vagy harmadik személyben beszél), az érzékelésben él (immanens szelektivitással) és innen "dolgozik" a testen az érzékelés szerint; elsősorban a központi idegrendszeren, de ennek vitalitása útján az egész organizmuson (a kisgyerek idegrendszere is előbb a felnőtténél). Ez a "testen dolgozás" analóg az érzékelt világnak az érzékszerveken át a testre gyakorolt hatásával, és ezekre a hatásokra a kisgyerek sokkal érzékenyebben válaszol, mint a nagyobb gyerek, vagy a felnőtt. Az érzékszervekben azonban az érzékeléskor a külvilág hatása átmenetileg lecsökken, bennük fizikai-kémiai folyamatokat indít el; míg a kisgyerek organizmusa még egészében érzékszerv, az *ősérzék*, vagyis a befogadó, érző figyelem, vagy másképp mondva a befogadó megfordított, alakítható akarat szerve, amelyet a világ-akarát, mint a világ, a dolgok "olyansága" - *thatata, suchness, So-sein* - formál a szabaddá vált erőkön át. Mivel ezek szabaddá válása még nem teljes emancipáció, közvetítik az organizmus felé, amit "érezkelnek", aminek ki vannak téve, ami őket formálja, És ez nem korlátozódik a fizikai behatásokra.

Fel lehet-e fogni az érzékelhető (és esetleg a nem érzékelhető) világot "akaratként", vagy felénk sugárzó érzésként? Az utóbbira van tapasztalható példánk a művészi alkotások vagy a természeti szépség érzékelésében: ezek az érzésvilágunkra "hatnak". Az archaikus, participáló tudat számára azonban a "dolgok" nem "vannak", hanem *történekek* (a köszikla is), és ezt a történetet, a dolgok folyamatosságát *akarát* tartja fenn. Erről az akaratról beszél Szent

Ágoston, Szent Bonaventura és Aquinói Szent Tamás is, mint Isten, vagy a Szentháromság akaratáról, amely a világot "látja", és egyben látattja a "fényen" keresztül, ami maguk a dolgok. Ez az *akarát* vagy *látás* mondó, beszélő jellegű; szavakban kifejezhetetlen tartalmakat, érzéseket közöl az archaikus vagy gyermeki tudattal. A tudatfejlődés folyamán az ember érzékenysége ezzel a világfenntartó akarattal szemben elhalványul és megszűnik: a dolgok egyszerűen "vannak", noha ennek filozófiai értelme egyáltalán nem világos.

Ez az akarát hat az "utánzó" gyerekekre, akinek "utánzása" épp ezért nem tudatos megfigyelés dolga (akár a színészek utánzóképesége), hanem a ráható akarát alakító hatása a befogadó figyelem útján, az individuális szelektivitás szűrőjén át. Ez a hatás kiterjed az egész organizmusra: ugyanakkor a gyerek az érző figyelem és a befogadó akarát útján a dolgok értelmét, a "mondást" is felfogja (amit Logos-jellegnek nevezhetünk), akár az archaikus tudat is, anélkül, hogy ezt megismerésnek nevezhetnénk. A "megismerés", akár a "vallásosság" vagy "gondolkodás", "érezékelés" stb. ugyanis a tudati lélek reflektív kategóriái, ami azt jelenti, hogy az ember a tudatára, annak életére pillantva képes csak ezeket a kategóriákat felfedezni, megállapítani.

Ha egy gyerektől vagy egy archaikus tudatú embertől megkérdeznék, vallásos-e vagy hisz-e (például az istenekben), nem értené a kérdést. Az archaikus ember és részben (lásd később) a gyerek számára a világ "értelmes", értelmet hordoz és közvetít, a világ érzékelhető része egy "beszéd" jele, azaz egy értelem, egy jelentés jele. Ahol pedig "mondás" vagy értelem mutatkozik, ott az elfogulatlan lélek természetesen módon egy "valakit", személyt sejt vagy ismer fel a jel-jelentés folytatásában. Az archaikus népek "vallásosság" (vagyis amit később annak hív az ember), abban nyilvánul meg, hogy a világban értelmet és az értelem forrásait, azaz "valakiket" látnak. Ez a látás kiterjed mindenre: minden érzékelhető dolog, folyamat, történés *jel*, amelynek értelme van, azaz olvasható, érthető. Ezért minden dolog, folyamat, történés *szakrális*, szentség - a lét egészében teremtettség, azaz a jelek és jelentések szövevénye, szövege.

Így a gyerek és az archaikus ember "vallásossága" nem gondolatokban, szavakban áll, még csak érzületben sem - még ez is elválna a hétköznaptól, az élettől. A hétköznap, a profánság a mi értelmünkben véve nem létezik az archaikus tudat számára, és voltaképpen a gyerek számára sem létezik, ha a felnőtt világ nem éppen az élet teljes profanizáltságát árasztaná feléje.

A kisgyerek figyelme a számára adott világ felé irányul, és a gyerek ennek hatása alatt él "utánzásában", melyről most már a világ felől nézve mint ráhatásról beszélhetünk, egészében "azzá" lesz, mélyen a testi létig; később *érezkeli "azt"*. Hogy "érezkelek", ez azt jelenti, hogy az érzékelésnek legalább kezdeményszerűen van egy tőle függetlenedő alanya.

Mivel a kisgyereknél a beszéd forrása - az *Én* - még az organizmuson kívül van, kívül érzi magát (az ént-mondás ideje körül azonosul *részben* a test érzetével) az adott világ értelmének forrásait, a "lényeket" is *kívül* (önmagán kívül) keresi - nincs is módja másra; a *belül*, a belső tudati élet csak az ént-mondás körül kezdődhet (addig a beszélő számára a teste is "kint" van). Ez a "kint" is csak a későbbi

duálisztikus tudat számára mond valamit. Ennek előtte a kisgyerek egészében a szellem, a lélek és a test egysége, mert egyrészt egészen *érezk*, másrészt a külső vagy belső akarat egységében él, ha *akar*; egészen akar, nincs az akaratot befolyásoló más gondolata vagy érzése. Az Én még nem alakult részlegesen "magánéletté", mint az később az éntmondás vagy az egoítás kialakulása idején bekövetkezik; az őszérzék pedig, aki maga a gyerek egészében, nem önző. Más szóval: az organizmus a szellem eszköze a lélek közvetítésével, és semmi más még; mondhatjuk, tökéletlen eszköze, mivel a szellem, az Én még nem ragadta meg egészen. De amennyiben ebben a fejlődési korszakban az Én cselekszik a testen keresztül, azaz a cselekvés nem a biológikum-ból, az organizmus életéből ered (pl. nem reflex), úgy a cselekvés szertartás-jellegű (németül *Handlung*), szakrális, vagyis teljesen és tökéletesen az Én, a szellem kifejeződése az érzékelhető világban, jel, amely éppen olyan szakrális, mint az érzékelhető világ maga, a maga adottságában. Az archaikus népek életében így jött létre az adott természet minden megváltoztatása az ember által, a földművelés, állattenyésztés, házépítés, az iparok és a kulturális vívmányok (írás): a kultuszból, amelyben mindezeket a "változtatásokat" "vallásos" cselekvésként kezdték meg, a későbbi profánizálódás előtt.

A világ a kisgyerek és az archaikus ember számára: nyilvánlatkoztatás: az érzékelhetőségnek (a víznek, a színeknek, a növénynek) – mivel közli akaratként jelenik meg, amely a személy-jellegű formására utal – vallásos aurája van és ezért szentséges, csodajellegű. Az élet, a világ, a lét, minden érezhetően csoda és szentség. A mai kisgyerekekre mindez csak megszorításokkal igaz. A különbség az archaikus tudat és a mai gyerek tudata között igen nagy, abból kifolyólag, hogy a kisgyerek a mai felnőttek környezetében él, és ezek tudati élete messzemenően különbözik az archaikus tudattól, vagy attól a fiktív gyermeki tudattól, amelyet nem befolyásol a környezet tudati profán-sága. Ezért – főleg, ha a felnőtt környezet a fentiekre nincs tekintettel – a kisgyerek a fejlődése folyamán igen gyorsan elveszti a dolgok szentséges mivoltának érzését, vagy ez csak csökevényesen alakul ki, hiszen a gyerek lelki-szellemi fejlődése – ha szelektíven is – általában tükrözi a környezet mentalitását; így azt mondhatjuk: a mai kisgyerek lényegében kétféle tudatban él. Az egyik: a felnőtt környezetet tükröző profán tudat, a másik pedig a kisgyerekekben általában rendkívül könnyen felidézhető "vallásos", vagy mese-tudat. Ismeretes, milyen könnyen helyezkedik bele a gyerek a mesék világába. A vallásos tudat ehhez nagyon közel áll. A mesékben is minden dolognak, cselekvésnek, történésnek "értelme" van, azaz *jel*, éppúgy, ahogy az a vallásos tudatnak megfelelő. Noha a legtöbb felnőtt is szívesen hallgat jó - vagy jól mondott - mesét, miközben kilép a hétköznapi tudatból, a mesetudat ritkán hatja át az egész embert, a háttérben fel-felvilanva megmarad a hétköznapi tudat; a mese jóleső kikapcsolódás a felnőtt számára. A kisgyerek számára ez voltaképpen a neki megfelelő egészséges állapot, melybe legalább a mesehallgatás ideje alatt teljesen belemerül.

A participáló tudat és a gyermeki tudat számára szélsőséges esetben minden *adott*, az is, ami a felnőtt számára csupán saját aktivitásából jön létre, mint például a gondolkodás, a megismerés. Ami ma mint megismerési folyamat a

tárgyatól, sőt az alanyától függetlenül is szemlélhető, az archaikus tudat számára még nem vált külön sem a tárgyatól, sem az alanyától. A megismerés folyamata még egy a tárgyával és az alanyal, és ez az egység adja a világ (a megismert világ) szent jellegét: a szellemi folyamat, amelyben még "szól" a világ beszélő akarata, érzése. A "megismerés" még a világhoz tartozik - ez így valóban *világ*, azaz világozás; ugyanakkor, amennyiben egyáltalában lehet tapasztalásról beszélni, a szellemi folyamat tapasztalható az ember részéről. Helyesebb azt mondani: a szellemi folyamat is része az *adottságnak*, azzal együtt, ami később a szellemi folyamat, a megismerés tartalma lesz. Ebben a tudat-szerkezetben az *adódás* is hozzátartozik a "tapasztaláshoz", sőt ebben domináló szerepe van: a világ, a lét aján-dék, adomány - *adják*. Ez az érzés-szín - a világ *adott-ságá*-nak érzése - teljesen hiányzik a felnőtt érzélemvilágából, eltekintve azoktól a kivételes esetektől és helyzetektől, amikor az ember az érzékeléstől hosszabb ideig meg van fosztva (betegség folytán, vagy egyéb okokból), majd újra az érzékelés lehetőségéhez jut; ekkor felébredhet a hála érzése. (Hasonló tapasztalás lehetséges a befogadó figyelem pillanatszerű felvillanásakor, amikor egy gondolkodási-képzelési koncentráció - lásd: Kühlewind: *A normalistól az egészségesig* - után egy első pillantást vehetünk az érzékelési világra; vagy a befogadó figyelmet valósítjuk meg az érzékelésben - lásd: Kühlewind: *Die Belehrung der Sinne*)

A kisgyerek spontán játszásában a legegyszerűbb tárgy vagy történés is vallásos jelleget nyerhet, ha a játszónak módja van koncentráltan elmélyedni a játékban. Egy falevél, egy darab fa, egy kavics, homoképitmény, vagy maga a homok kimeríthetetlen érzés-forrás, amíg a racionális gondolkodás és érzékelés a lélekben felül nem kerekedik.

Mint minden más vonatkozásban, úgy ebben is a helyes magatartás a kisgyerek környezete részéről az, hogy lehetőleg nem avatkozik kívülről és mesterségesen a gyerek "vallásos" életébe. Egyrészt nem tesz ellene semmit (bármilyen legyen a nézete), másrészt nem igyekszik a felnőtt vallási fogalmait a kisgyerekekben tudatosítani. Ezzel ugyanis a vallásos érzést az intellektusba áramoltatja, amelyből az nagyon gyorsan kivész. A gyerek vallást érintő kérdéseire igyekezzünk annak tudatában válaszolni, hogy a gyerek számára az egész világ, minden dolog, a gyerek testével együtt a maga adottságában annak az egység- és hála-érzésnek a tárgya, amelyből később a szeretet virágozhat ki.